

Vlaams
Parlement

stuk **1003** (2010-2011) – Nr. 1
ingediend op 2 maart 2011 (2010-2011)

Hoorzitting

over de digitale kloof,
met het Instituut Samenleving en Technologie (IST)

Verslag

namens de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media
uitgebracht door de heer Bart Tommelein

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: de heer Philippe De Coene.

Vaste leden:

de heren Carl Decaluwe, Paul Delva, Johan Verstreken, Veli Yüksel;
de heren Erik Arckens, Johan Deckmyn, Wim Wienen;
de heren Jean-Jacques De Gucht, Herman Schueremans;
de heren Philippe De Coene, Chokri Mahassine;
de heer Lieven Dehandschutter, mevrouw Danielle Godderis-T'Jonck;
de heer Jurgen Verstrepen;
de heer Bart Caron.

Plaatsvervangers:

de heer Ludwig Caluwé, de dames Martine Fournier, Vera Jans, Tinne Rombouts;
de heer Chris Janssens, mevrouw Katleen Martens, de heer Wim Van Dijck;
de heren Peter Gysbrechts, Bart Tommelein;
mevrouw Yamila Idrissi, de heer Patrick Janssens;
de heren Wilfried Vandaele, Kris Van Dijck;
mevrouw Ulla Werbrouck;
de heer Luckas Van Der Taelen.

INHOUD

1. Uiteenzetting door de heer Robby Berloznik, directeur IST	4
2. Uiteenzetting door de heer Johan Evers, projectleider IST	5
3. Uiteenzetting door mevrouw Valerie Del Re, voorzitter E-Lab Vlaanderen ..	6
4. Uiteenzetting door de heer Geert Vandewalle, medewerker Ithaka	6
5. Uiteenzetting door mevrouw Veronique De Leener, coördinator MAKS	7
6. Vragen van de commissieleden en antwoord van de sprekers.....	7
Gebruikte afkortingen	10

De Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media organiseerde op 15 februari 2011 een hoorzitting met het Instituut Samenleving en Technologie (IST) over de digitale kloof.

Aanleiding voor de hoorzitting was de publicatie van het onderzoeksrapport van het IST 'Digitale kloof tweede graad in Vlaanderen', met aanbevelingen betreffende digitale inclusie in Vlaanderen. Eén van de aanleidingen voor het IST om de thematiek van de (nieuwe) digitale kloof te onderzoeken was de motie van aanbeveling van het Vlaams Parlement over de maatschappelijke beleidsnota Digitaal Vlaanderen uit 2008 (*Parl. St.* VI. Parl. 2007-08, nr. 1713/3).

Het onderzoeksrapport werd toegelicht door de heer Robby Berloznik, directeur IST en de heer Johan Evers, projectleider. Een aantal voorbeelden van digitale inclusie werden toegelicht door de heer Geert Vandewalle van Ithaka vzw, mevrouw Valerie Del Re van E-Lab Vlaanderen vzw en mevrouw Veronique De Leener van KureghemNet.

1. Uiteenzetting door de heer Robby Berloznik, directeur IST

De heer *Robby Berloznik* legt uit dat het IST een instelling voor 'technology assessment' is. In de voorbije jaren zijn in de EU dertien van dergelijke instellingen opgericht om aan parlementen objectief en onafhankelijk te rapporteren over de complexe problemen die de introductie van nieuwe kennis en technologie met zich meebrengt in de maatschappij. De meeste horen bij een nationaal parlement, maar er zijn ook twee regionale parlementaire instellingen: het IST en zijn Catalaanse zuster.

Het IST zelf is actief in het Vlaams Parlement sinds 2002-2003. Het werkt volgens een programma maar voert prioritair ook opdrachten van commissies uit. De instelling informeert en formuleert aanbevelingen. Het decreet legt op dat zij haar studiewerk onafhankelijk en multidisciplinair moet uitvoeren maar geeft ook de opdracht om het maatschappelijke debat te structureren. Het IST volgt de ontwikkelingen in binnen- en buitenland nauwgezet op en produceert op grond daarvan regelmatig trendstudies.

Over het programma wordt beslist door de raad van bestuur, waarin acht wetenschappers en acht parlementsleden zitting hebben. Ter verantwoording van de keuze wordt de relevantie van de onderwerpen nagegaan, evenals het reeds voorhanden zijn van onderzoek. De laatste jaren is de ondersteuning van het parlement toegenomen en actiever geworden. Hieraan is in 2010 één persoonsjaar besteed.

De rapporten die volgen uit het studiewerk, worden voornamelijk op het internet gepubliceerd. Anderzijds worden ook meer toegankelijke dossiers gemaakt, die breder verspreid worden. Het IST organiseert verder interactieve activiteiten en vergelijkt zichzelf systematisch met zijn buitenlandse collega's.

In 2005 onderzocht het instituut cyberpesten, in opdracht van de commissie, waarop een resolutie volgde die de start betekende van het beleid op dit vlak. Het publiceerde een informatief dossier over Web 2.0 en besteedde in 2007-2008 aandacht aan de verschillende aspecten van gaming. Verder rapporteerde het aan de commissie over de mogelijkheden van ICT inzake cultuurparticipatie, en organiseerde het een middagdebat over topsport en nieuwe vormen van chemische en mechanische technologie. Twee jaar geleden nam het IST zelf het initiatief tot denkwerk over de nieuwe digitale kloof, waarover later meer.

De heer Berloznik legt uit dat de steun die het IST aan de commissies verleent, vele vormen kan aannemen. Het Uitgebreid Bureau kan omvattende onderzoeksopdrachten geven, maar commissies kunnen ook rechtstreeks om kortlopend studiewerk of de organisatie van participatieve activiteiten vragen, zoals bijvoorbeeld het thema zelfmoord bij jongeren in de commissie Welzijn. Het IST kan ook toelichtingen geven en informatieve nota's schrijven, zoals het onlangs deed over rekeningrijden voor de commissie Mobiliteit.

De spreker verwijst naar artikel 87bis van het Reglement en merkt op dat de ondersteuning ook voor commissies ad hoc geldt. Wat de nieuwe digitale kloof betreft, die niet zozeer materiële internettoegang betreft als wel de digitale competenties om volwaardig deel te nemen aan de samenleving, heeft het instituut gemerkt dat er heel wat Vlaamse organisaties bezig zijn met op dit punt kwetsbare groepen, maar dat er nog maar weinig overheidsbeleid is.

2. Uiteenzetting door de heer Johan Evers, projectleider IST

De heer *Johan Evers*, projectleider IST, verwijst naar de motie van aanbeveling van het Vlaams Parlement over de maatschappelijke beleidsnota Digitaal Vlaanderen uit 2008 (*Parl. St. VI. Parl. 2007-08, nr. 1713/3*). Deze motie was één van de aanleidingen tot de IST-studie omtrent de (nieuwe) digitale kloof. Het eigenlijke studiewerk werd uitgevoerd door de studiegroep Studies on Media, Information and Telecommunication (SMIT) van de VUB. De studie was klaar op 1 september 2010.

Het klassieke beleid focust op de kloof van de eerste graad, waarbij een vlottere toegang tot internetcomputers de sleutel is tot de oplossing. Dat soort toegang blijft vandaag een probleem voor ongeveer 30 percent van de huishoudens. Maar daarnaast is er een kloof van de tweede graad, die vaardigheden, attitudes en mediageletterdheid en -wijsheid betreft, en die onderbelicht is op beleidsniveau. Wat op dit vlak nodig is, is ook nog maar nauwelijks vertaald in beleidsaanbevelingen.

De vaardigheden kunnen ingedeeld worden in vier groepen. De operationele betreffen het hanteren van ICT-apparaten (de zogenaamde ‘knoppenkennis’), de formele gaan over het inzicht in de informatiestructuur. De andere twee zijn de informatie- en strategische vaardigheden en betreffen respectievelijk het vinden en evalueren van informatie, en de efficiënte inzet in iemands persoonlijke leven.

Toegepast op Vlaanderen, leerde het onderzoek dat al heel wat initiatieven zich richten op digitale inclusie, maar zonder dat iemand daar een overzicht over heeft. Daarop heeft het IST contact opgenomen met de naar schatting 600 bestaande initiatieven, waarop er 367 reageerden. Op grond van de knelpunten die zij signaleerden, werden 22 aanbevelingen geformuleerd, verdeeld over 5 domeinen. Sommige zijn gericht op het beleid, andere op het werkveld of het onderzoek. Doel is de verhoging van de impact en de verduurzaming van de inclusie-initiatieven.

De eerste groep van aanbevelingen betreft de noodzaak van een – thans ontbrekend – coherent, Vlaamse inclusiebeleid, waarin de focus verschuift van materiële toegang naar gebruik, attitude en digitale vaardigheden. Voor kansarme en kansrijke groepen is telkens een specifieke aanpak nodig. Digitale inclusie is overigens geen einddoel, maar een middel tot sociale inclusie. Sociale problemen vragen immers om een multidisciplinaire benadering.

Het IST bepleit verder een herkenbaar platform voor de coördinatie van de inspanningen van overheid, werkveld en onderzoek, en voor de uitwisseling van hun kennis en ervaring. Bestaande koepelorganisaties als het Vlaams Steunpunt Nieuwe Geletterdheid en Digidak moeten daarin een rol spelen, net als bestaande initiatieven als de Digitale Week of formules als een openbare computerruimte. Het kenniscentrum voor mediawijsheid is een mogelijke plek om de coördinatie onder te brengen. Dit zou ook een antwoord bieden op de behoeften aan doelgroepspecifieke bewustmakingscampagnes en aan structurele financiering.

De tweede groep aanbevelingen gaat over het vastleggen van een statuut voor de vrijwillige begeleiders die aan het werk zijn in de inclusie-initiatieven. Het ontbreken daarvan leidt tot een groot verloop. In dit verband bepleit het IST ook de aanleg van een databank

met alles wat op dit vlak in Vlaanderen gebeurt. De voorliggende studie vormt daartoe een aanzet.

Verder is wisselwerking nodig tussen de initiatieven en het formele onderwijs. Het IST onderstreept in dit verband het belang van digitale vaardigheden in alle afstudeerrichtingen, wat thans niet overal erkend wordt. De bestaande eindtermen voor ICT bieden nog ruimte tot uitbreiding, zeker wat informatie- en strategische vaardigheden betreft. Het zou verkeerd zijn jongeren op dit terrein als een homogene, kansrijke groep te zien. Men moet er zich bovendien van bewust zijn dat de buitenschoolse digitale omgeving vaak anders is dan de schoolse.

Een overzicht van de bestaande inclusie-initiatieven is raadpleegbaar op de website van het IST www.samenlevingentechnologie.be. Het IST reikte in het najaar van 2010 – in het kader van het evenement E-dinges – prijzen uit aan drie initiatieven die uitblinken in originaliteit en in het realiseren van samenwerking en impact. Deze initiatieven worden hieronder kort voorgesteld.

3. Uiteenzetting door mevrouw Valerie Del Re, voorzitter E-Lab Vlaanderen

Mevrouw *Valerie Del Re* noemt haar vzw een ideeën- en projectenbureau, dat samenwerkt met onderwijs, opleiding, overheid en bedrijfsleven om kort en laag geschoolde jongeren te stimuleren en te begeleiden op hun weg naar de arbeidsmarkt. E-Lab ontstond tien jaar geleden als spin-off van Multimedia Valley. Zijn eerste – en prijswinnende – project, E-Lab School, is gericht op de motivering via ICT van schoolmoeë jongeren uit het beroepsonderwijs.

In de ontstaansperiode viel het op dat de toename aan banen in de ICT-sector vooral voor hoger opgeleiden was, terwijl de sector ook mensen met een technische en beroepsopleiding nodig heeft voor de oplossing van kleine hard- of softwareproblemen. E-Lab richtte daarom E-Lab School op, een zevende jaar in het bso met de voorhanden leraren informatica en met een coole vormgeving. Ondertussen hebben vier scholen een vestiging.

De resultaten zijn zeer goed: 75 percent van de geslaagden studeert verder, vrijwel al de rest heeft onmiddellijk werk. Na tien jaar vaart het project een stabiele koers, zodat de vzw er niet meer zoveel werk aan heeft. Andere projecten zijn ondertussen e-gender, een ICT-loket en e-land. Dat laatste is gericht op gepaste communicatie met jongeren, waarin overheid en onderwijs vaak moeilijk slagen. Het gaat daarbij zowel om middelen als sociale media, als om taal. E-Lab wil de expertise die het op dit terrein opbouwt, inzetten voor zijn oorspronkelijke doelstelling, en wel door projecten op te zetten, advies te verlenen en te informeren.

4. Uiteenzetting door de heer Geert Vandewalle, medewerker Ithaka

De heer *Geert Vandewalle* omschrijft zijn vzw als een Oostends coachingcentrum voor mensen met een verstandelijke handicap. Het is erkend als dagcentrum door het VAPH. Uitgangspunt is niet het aanbod van het centrum maar de individuele vraag van de cliënt en de maximale inzet van diens eigen mogelijkheden. De oplossingen worden zoveel mogelijk in de maatschappij gezocht, er is immers nog maar weinig aanbod in de voorziening zelf. Doel is de beperking van de cliënt overbruggen zodat hij zelf kan participeren aan de samenleving, waarin ICT een steeds belangrijker rol speelt.

De participatie van mensen met een beperking vergt een speciale aanpak. Die van Ithaka heet PICT@. Centraal staat het durven erkennen van grenzen. Die zijn er zowel aan de mogelijkheden van mensen als aan de aanpasbaarheid van de toepassingen. PICT@ slaat een persoonlijke toegangsbrug over die begrenzing, uitgaande van de ICT-behoefte van de cliënt. Een dergelijke aanpak is arbeidsintensief bij de aanvang, maar blijkt erg duurzaam op termijn.

5. Uiteenzetting door mevrouw Veronique De Leener, coördinator MAKS

Mevrouw *Veronique De Leener* legt uit dat haar vzw sinds tien jaar aan het werk is in Kuregem, de wijk bij het Zuidstation in Brussel. De jeugdwerkloosheid bedraagt er 40 procent, de helft van de inwoners leeft onder de armoedegrens en heeft alleen een diploma basisonderwijs. MAKS zet in op vorming, opleiding en werk. Informatica is een van de werktuigen.

Na een enquête en op vraag van de inwoners werd KureghemNet opgericht, een open computerleercentrum voor alle leeftijden – vorig jaar was de oudste leerling 92. Onderwerpen zijn Office en grafische pakketten, voor beginners en gevorderden. De lessen worden gegeven door kort geschoolde werkzoekenden uit de wijk, die door KureghemNet zelf opgeleid zijn tot multimedia-animator.

Naast cursussen worden multimediaprojecten opgezet. Met twee van zijn wekelijkse creatieve ateliers, CreaKids en CreaSeniors, won KureghemNet een prijs bij E-dinges. Daarin leert men films en games maken, of fototoepassingen. KureghemNet gelooft dat mensen die weinig leeransen kregen, met de computer een inhaalbeweging kunnen maken, op voorwaarde dat zij niet alleen consumeren maar er ook mee leren produceren. Naast zijn aanbod dat gericht is op mediageletterdheid, heeft KureghemNet meer en meer aandacht voor mediawijsheid, in het bijzonder bij kinderen en jongeren. Daartoe worden succesvolle stages opgezet in het kader van een tiental contracten met Brusselse scholen.

6. Vragen van de commissieleden en antwoord van de sprekers

De heer *Bart Tommelein* stelt vast dat er ook in het gewone onderwijs nog steeds een tekort is aan mediawijsheid, hoe belangrijk het aanleren ervan op heel jonge leeftijd ook is. In het basisonderwijs is de eerste digitale kloof nog niet eens gedicht. Ook het Centrum voor Deeltijds Onderwijs in Oostende bijvoorbeeld heeft veel te weinig computers. Zijn de sprekers het ermee eens dat ook daar middelen moeten blijven naartoe gaan?

De heer *Bart Caron* waardeert de ongebruikelijke concisie van de presentaties: de commissie kwam zeer veel te weten over een belangrijk thema op een minimum van tijd. Hij sluit zich aan bij de vaststelling dat de meest kansarme groepen nog steeds de eerste kloof niet gedicht hebben. In welke mate zijn volgens de gasten de materiële en financiële drempels inmiddels overwonnen?

Het lid maakt een vergelijking met cultuurparticipatie. Ook die veronderstelt immers toegankelijkheid en de vaardigheden om codes te begrijpen en keuzes te maken. Ook daar is sinds lang de vraag of het volstaat om voldoende tijd en ruimte te maken in het onderwijs, dan wel of meer nodig is. Daarmee bereikt men immers de ouderen niet of de groepen die het Nederlands minder goed beheersen. Bovendien rijst de vraag of de opname van ICT of cultuur in het onderwijspakket niet juist uitsluiting produceert, vanwege de achterstand van leerlingen die de houding en mentaliteit niet van thuis meekregen.

Mevrouw *Kathleen Deckx* wijst erop dat de beschikbaarheid van ICT-materiaal op scholen sterk uiteenlopend is en afhangt van hun eigen beleid. Het baart haar zorgen dat scholen er meer en meer van uitgaan dat hun leerlingen thuis over pc's en internet beschikken. Dat is een knelpunt voor mensen die in armoede leven. Welke aanbevelingen hebben de sprekers hierover?

De heer *Johan Verstreken* noemt de projecten lovenswaardig. De aanpassing van de eindtermen in het onderwijs is mogelijk een stap in de goede richting. Zijn fractie is echter vooral bezorgd over de betaalbaarheid van ICT-toegang voor kansarmen thuis. Wat zijn de mogelijkheden volgens de sprekers? Hijzelf suggereert het stimuleren van de steden en gemeenten om op dit vlak een lokaal beleidsplan te ontwikkelen, waarin projecten zijn opgenomen ten aanzien van alle groepen. Heeft het IST daarover contact met de VVSG?

De heer *Robby Berloznik* bevestigt dat de eerstegraadskloof nog steeds een hoofdprobleem is. De kosten betreffen immers niet alleen de aanschaf van het apparaat maar ook software en onderhoud. Het IST pleit daarom voor structurele ondersteuning door de overheid, maar die heeft daarvoor een goed overzicht nodig van de talrijke, bestaande initiatieven. Vandaar het pleidooi van het IST voor coördinatie. Zelf heeft het IST alvast voor een inventaris gezorgd. Het project is nu afgelopen maar alle informatie wordt overgemaakt aan het Vlaams Steunpunt Nieuwe Geletterdheid, waarmee structureel is samengewerkt.

Onderwijs blijft bij heel wat cruciale maatschappelijke problemen de ideale omgeving voor de verspreiding van waarden, normen en capaciteiten. Toegang is daar niet alleen een kwestie van materiële middelen maar ook van lerarencompetentie. Met name oudere leerkrachten zijn niet altijd klaar voor nieuwe leeromgevingen als smart school. De spreker onderstreept de positieve mogelijkheden die ICT biedt en noemt de ontwikkeling van Vlaamse, interactieve, pedagogische spellen.

Mevrouw *Veronique De Leener* antwoordt dat het aantal families dat in Kuregem thuis een computer heeft, op 10 jaar tijd gestegen is van 1 op 10 tot 8 op 10. Zij hoort echter vaak dat hij tweedehands is – voor de kinderen en soms met geleend geld – maar dat men geen geld heeft om hem bij problemen te laten repareren of om internet te betalen. Zij pleit voor reparatieateliers in wijken met veel armoede, en voor beleidsaandacht voor de kostprijs van internet.

Voor scholen is het niet moeilijk om aan afgeschreven computers te komen en ze te laten installeren. Instandhouding en onderhoud zijn echter iets anders, stelt zij vast. De ervaring met gameprojecten voor kinderen vanaf zes jaar leert dat leerkrachten ook niet altijd over de nodige basiskennis beschikken. Omdat de Brusselse scholen vaak over verouderd computermateriaal beschikken, brengt CreaKids altijd zelf gehuurde laptops mee.

Mevrouw De Leener merkt op dat KureghemNet zijn medewerkers met opzet aan een veel trager tempo opleidt dan in scholen het geval is, en dat het daar zeer goede reacties op krijgt. Door op die manier mensen te vormen, krijgen zij kansen op werk, en heeft men bovendien animatoren die meer op het niveau zitten van de kansengroepen in de wijk.

De organisatie van de heer *Geert Vandewalle* overweegt een leasingsysteem om (tweedehands)-computers thuis ter beschikking te stellen. Zij onderhandelt bovendien met Belgacom over sociale tarieven, waarbij Ithaka zorgt voor de administratieve toewijzing en afhandeling, om te vermijden dat mensen met een beperking niet nog een keer getuigschriften en dergelijke moeten verzamelen. De spreker suggereert dat de overheid bedrijven die hun computerpark vernieuwen, zou stimuleren om de toestellen ter beschikking van doelgroepen te stellen.

De heer *Bart Tommelein* roept de vraag op of de OCMW's deze taak niet hoger op hun agenda moeten plaatsen, al dan niet in samenwerking met privé-initiatieven.

Mevrouw *Valerie Del Re* bevestigt dat materiaal erg belangrijk en wijst op de snelle evolutie naar internettoegang via mobiele telefoons en televisie, in het bijzonder bij jongeren. Zij vraagt nogmaals aandacht voor betaalbaarheid en een doordachte omgang met media en informatie.

Op vraag van de heer *Bart Caron* licht mevrouw *Valerie Del Re* toe dat vrijwel alle vestigingen van E-Lab School in Limburg zijn, op een in Turnhout na.

De heer *Bart Caron* vraagt waarom de vandaag gepresenteerde initiatieven, met hun goede resultaten, niet veralgemeend worden over heel Vlaanderen. Mevrouw *Valerie Del Re* leerde uit een gesprek met de minister van Onderwijs dat het niet eenvoudig is om nieuwe

studierichtingen in het leven te roepen. Zowel materiaal als methodiek zijn echter klaar om meteen in heel Vlaanderen gebruikt te worden.

Op vraag van de *voorzitter* legt mevrouw *Veronique De Leener* uit dat de 1200 bezoekers die KureghemNet jaarlijks ontvangt, ook de mensen bevat die langskomen voor internet-toegang en dus niet alleen cursisten. Het gaat om het aantal leden. Hoe vaak zij op bezoek komen of aan een cursus deelnemen, valt dankzij het pasgebruik te achterhalen, maar die cijfers kent ze niet uit het hoofd.

Ondertussen zijn pogingen aan de gang om soortgelijke centra uit te bouwen in andere Brusselse gemeenten, maar finaal ontbreken de middelen. KureghemNet krijgt alleen premies voor zijn personeel van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en 5000 euro van de Vlaamse Gemeenschapscommissie. Dat volstaat zelfs niet voor een fatsoenlijke uitbouw van het project in Kuregem, laat staan voor uitbreiding.

De heer *Johan Verstreken* wijst opnieuw op de verantwoordelijkheid van de lokale besturen, meer bepaald de OCMW's en de sociale huizen. De *voorzitter* treedt hem bij, maar het bestuur moet wel meewillen, leert zijn ervaring. De belangrijkste rol van de gemeenten ligt volgens hem bij de regie, voor de uitvoering is er vaak elders meer expertise.

Philippe DE COENE,
voorzitter

Bart TOMMELEIN,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

bso	beroepssecundair onderwijs
ICT	informatie- en communicatietechnologie
IST	Instituut Samenleving en Technologie
MAKS	Media Actie Kuregem-stad
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
SMIT	Studies on Media, Information and Telecommunication
VAPH	Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap
VUB	Vrije Universiteit Brussel
VVSG	Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten